

TEBÂYÜN

varlığa insan, insan denilen hiçbir varlığa at denilmediğinden at ve insan kavramları arasında tebâyün vardır. Tebâyün yerine onunla aynı kökten türeyen **mübânenet** de kullanılır. Tebâyün tümel ve tikel olarak ikiye ayrılır. Tümel tebâyün “iki kavramdan her birinin diğerinin hiçbir ferdi- ne yüklenmemesi”, tikel tebâyün “iki kavramdan birinin diğeri yokken anlaşılabilir olması” mânasına gelir (Tehânevî, I, 157). At ve insan kavramları tümel tebâyüne, kara ve metal kavramları tikel tebâyüne örnek teşkil eder. Çünkü bir şeyin kara olması onun metal olmasını gerektirmediği gibi metal olması da kara olmasını gerektirmez.

Bu aslı kullanım dışında mantıkçılar tebâyün kelimesine dört ayrı anlam verir. Birincisi iki kavramın beraberce doğru olmasının imkânsızlığıdır (Seyyid Şerîf el-Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, s. 166). Meselâ beyaz ve siyah nitelikleri aynı anda bir şeye yüklenemez, çünkü bir şey aynı anda hem beyaz hem de siyah olamaz. İkincisi iki kavramın ifade ettiği varlığın özüne ilişkin (za-tî) bir nitelikte ortak olmamasıdır (Tehânevî, I, 157). Meselâ insan ve kitap kavramları herhangi bir zatî nitelikte ortak değildir. Üçüncüsü birleşik mahiyetin, bir kısmı diğerine yüklenmeyen parçaları arasındaki ilişkidir (Seyyid Şerîf el-Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, s. 115). Meselâ su hidrojen ve oksijenden oluşan birleşik bir niteliktir ve hidrojenle oksijenden biri diğerine yüklenmez. Dördüncüsü bir lafzın eş anlamlı olmadığı diğer lafızlara kıyasla durumudur. Meselâ insan ve kalem kelimeleri eş anlamlı değildir. Mantıkçılar bu tür lafızlara eş anlamlı lafızların mukabili olarak mütebâyün lafızlar adını verirler (Kutbüddin er-Râzî, s. 44). Tebâyün matematikte iki tam sayının birden başka tam sayıya kesirsiz biçimde bölünememesi durumu için de kullanılır. Meselâ yedi ve dokuz sayıları arasında böyle bir tebâyün vardır, çünkü bunlar birden başka tam sayıya bölünemez. İkisi de birden başka bir tam sayıya bölünebilen sayılar arasındaki ilişkiye ise “iştirak” veya “müşâreket” denir (Tehânevî, I, 156).

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rifât, “Tebâyün” md.; Seyyid Şerîf el-Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, İstanbul 1266, s. 115, 166; a.m.f., *Hâşiye 'alâ Levâmi'i'l-esrâr*, İstanbul 1303, s. 44; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 156-157; Kutbüddin er-Râzî, *Levâmi'u'l-esrâr fi şerhi Metâli'i'l-envâr*, İstanbul 1303, s. 44.

ÖMER TÜRKER

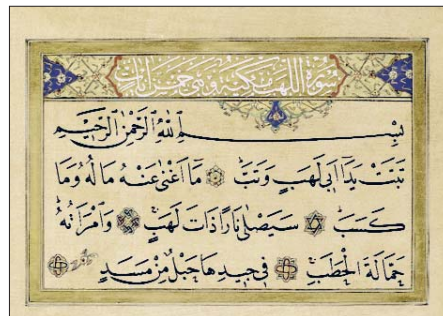
TEBBET SÛRESİ

(سورة تبت)

Kur'an-ı Kerim'in
yüz on birinci sûresi.

Mekke döneminde Fâtihâ'dan sonra nâzil olmuştur. Beş âyet olup fâsılası “ب، د” harfleridir. Adını ilk kelimesi **tebbetten** (elleri kurusun) alır. Hadis kaynakları ile ilk dönem tefsirlerinde sûre Mesed, Ebû Leheb ve Leheb adlarıyla da anılır. Sürenin nüzülüyle ilgili olarak kaynaklarda çok sayıda rivayet yer almaktadır. Bunların en meşhuru şöyledir: Kur'an'da, “En yakın akrabaları uyar” meâlindeki âyetin (eş-Şuarâ 26/214) inmesi üzerine Resûlullah bir sabah vakti Safâ tepesine çıkıp Kureyş mensuplarına seslenmiş, Kureyş mensupları etrafında toplanınca, “Size şu dağın arkasından bir düşman süvari birliğinin gelmekte olduğunu söylesem bana inanır mısınız?” diye sormuş, onlar da, “Daha önce senin herhangi bir yalanını duymadık” demiştir. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem kendisinin şiddetli bir azap öncesinde gönderilmiş uyarıcı bir elçi olduğunu bildirmiştir. Dinleyiciler arasında bulunan amcası Ebû Leheb onu azarlamış ve, “Kahrolası! Bizi bunun için mi buraya çağırдың?” diyerek uzaklaşmıştır. Bu olayın ardından, Ebû Leheb'in kullandığı “tebb” kavramıyla başlayan bu sûre nâzil olmuştur (*Müsned*, I, 281, 307; Buhârî, “Tefsîr”, 111; Tirmizî, “Tefsîr”, 111). Sürenin ilk üç âyetinde asıl adı Ebû Utbe Abdülüzâ olan, fakat yüzünün güzelliği dolayısıyla babası tarafından “Ebû Leheb” (alev alev parıldayan) künyesiyle anılan amcasına beddua edilmekte, sahip olduğu servetin ve çocuklarının kendisini cehennem ateşinden kurtarmayacağı haber verilmektedir. Son iki âyette

Tebbet sûresi

Ebû Leheb'in karısı Ümmü Cemîl Ervâ'nın da alev alev tutuşan cehenneme gireceği bildirilmektedir; çünkü o Hz. Peygamber'e eziyet etmek için dikenler taşıyıp geçeceği yola sermekteydi.

Kur'an-ı Kerim'de Münâfikûn, Kâfirûn gibi İslâmiyet'e cephe alanların, ayrıca Mu-taffifîn gibi (ölçü ve tartıda hile yapan) hususlarda dürüst davranmayanların bu nitelikleriyle ilgili isimler taşıyan sûreler bulunduğu halde belli bir kişinin şahsını konu alan başka bir sûre yoktur. Ebû Mansûr el-Mâtürîdî bu hususta şu yorumu yapar: Tebbet sûresinde Resûl-i Ekrem'in hak peygamber oluşunun üç yönlü bir ispatı vardır. Birincisi, ilk inen sûrelerden biri olan bu sûrede Ebû Leheb'in ve karısının cehenneme gireceğinin bildirilmesi ve yaklaşık on yıl sonra ölen Ebû Leheb'in de küfür üzere ölmesidir. İkincisi, İslâmiyet'in çok az taraftarının bulunduğu bir sırada Hâşimîler'in reisi Ebû Leheb gibi bir kişi hakkında bu kadar ağır bir ifadenin kullanılmasıdır; bu da ancak Allah'ın, peygamberini koruması sayesinde mümkün olabilir. Üçüncüsü, Resûlullah'ın son derece kibar bir şahsiyet olmasına rağmen böyle ağır bir üslûba yer verilmesidir; bu ise din konusunda hiç kimseye boyun eğmemesi esasının bir gereğidir (*Âyât ve süver*, s. 94; krş. Fahreddin er-Râzî, XXX, 168). Bazı tefsir kitaplarında yer alan (Zemahşerî, VI, 495; Beyzâvî, IV, 462), “Allah Teâlâ'nın Tebbet sûresini okuyan kimse ile Ebû Leheb'i aynı mekânda bir araya getirmeyeceğini umarım” meâlindeki hadisin mevzû olduğu ifade edilmiştir (Muhammed et-Trablusî, II, 729). Uri Rubin, Tebbet sûresini İslâm âlimlerinin anlayışından farklı biçimde yorumlayan bir makale yazmıştır (“Abû Lahab and Sûra CXI”, *BSOAS*, XLII [1979], s. 13-28).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 281, 307; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (nşr. Sidki Cemîl el-Attâr, Beyrut 1415/1995, XV, 438-445; Mâtürîdî, *Âyât ve süver min Te'vî-lâti'l-Kur'an* (nşr. Ahmet Vanlıoğlu), İstanbul 2003, s. 94; Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl* (nşr. Eymen Sâlih Şa'bân), Kahire 1424/2003, s. 376-377; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd v.dğr.), Riyad 1418/1998, VI, 495; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut 1411/1990, XXX, 165-173; Beyzâvî, *Envârü'l-tenzil*, Beyrut 1410/1990, IV, 462; Muhammed et-Trablusî, *el-Keşşâfü'l-ilâhî 'an şedîdî'z-zâ'f ve'l-mevzû' ve'l-vâhî* (nşr. M. Mahmûd Ahmed Bekkâr, Mekke 1408/1987, II, 729; Ca'fer Şerefeddin, *el-Mevsû'atü'l-Kur'âniyye haşâ'işü's-süver*, Beyrut 1420/2000, XII, 283-301; Seyyid Muhammed Hüseyinî, “Sûre-i Tebbet”, *DMT*, IX, 422; Muhammed Ali Feşârikî, “Tebbet”, *DMBİ*, XIV, 415-416.

ABDÜLHAMİT BİRİŞİK